

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ 2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ԱՊՐԻԼԻ 29-Ի՝ «ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 137.1-ԻՆ ՀՈԴՎԱԾԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ ՍԴՈՒ-1646 ՈՐՈՇՄԱՆ ՊԱՏՃԱՌԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ԵԶՐԱՓԱԿԻՉ ՄԱՍԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սահմանադրական դատարանը, 2022 թվականի ապրիլի 29-ին դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «Մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 137.1-ին հոդվածի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, ՍԴՈՒ-1646 որոշմամբ որոշել է.

«Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 137.1-ին հոդվածը համապատասխանում է Սահմանադրությանը: (...):»:

Հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 10-րդ մասը՝ ներկայացնում եմ հատուկ կարծիք Սահմանադրական դատարանի 2022 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈՒ-1646 որոշման (այսուհետ՝ ՍԴՈՒ-1646 որոշում) պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերի վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի դատավորների մեծամասնության մոտեցումներից տարբերվող հետևյալ դիրքորոշումները.

1. Սահմանադրական դատարանը վիճելի իրավակարգավորման սահմանադրականության հարցն անհրաժեշտ էր քննարկել Սահմանադրության 1-ին հոդվածով ամրագրված՝ իրավական պետության հիմնարար սկզբունքի բաղադրիչ՝ իրավական որոշակիության և Սահմանադրության 79-րդ հոդվածով սահմանված որոշակիության սկզբունքների հարաբերակցության տեսանկյունից: Ընդ որում, եթե իրավական որո-

շակիությունը՝ որպես իրավունքի գերակայության ապահովման առանցքային երաշխիք, կանխորոշում է օրենքների որակական այնպիսի հատկանիշներով օժտվածություն, ինչպիսիք են հստակությունը, կանխատեսելիությունն ու մատչելիությունը, ապա որոշակիության սահմանադրական սկզբունքի բովանդակությունից հետևում է, որ մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները սահմանափակելիս օրենքներով պետք է սահմանվեն այդ սահմանափակումների հիմքերը և ծավալը, լինեն բավարար չափով որոշակի, որպեսզի այդ իրավունքները և ազատությունները կրողները և հասցեատերերն ի վիճակի լինեն դրսևորելու համապատասխան վարքագիծ:

Սակայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137.1-ին հոդվածով նախատեսված «ծանր վիրավորանքի»՝ որպես հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի տարրի՝ արարքի և դրա հետ համակարգային փոխկապվածության մեջ գտնվող իրավական այլ կարգավորումների համալիր վերլուծությունը առաջադրում է հարցադրումներ, որոնց լուծումներն էական նշանակություն կարող էին ստանալ վիճարկվող իրավակարգավորման սահմանադրաիրավական բովանդակությունը բացահայտելիս: Մասնավորապես՝ խոսք կարող է լինել հետևյալի մասին.

առաջին՝ «ծանր վիրավորանք հասցնելը» մի դեպքում ընկալվում է որպես «հայհոյել», իսկ մեկ այլ դեպքում՝ «վիրավորել», այսինքն՝ ծանր վիրավորանքի բովանդակային իմաստը նույնականացվում է հենց «ծանր վիրավորանքի» բաղկացությունը կազմող բնութագրիչի հետ, ինչն իրավական որոշակիության ապահովման և հատկապես քրեաիրավական կարգավորումներով սահմանված արգելքների ապահովման տեսանկյունից այնքան էլ որոշակի չէ: Ակնհայտ է, որ վիճարկվող կարգավորման շրջանակում օրենսդիրը, պայմանավորված այդ արարքի կատարման եղանակով, սահմանազատել է ծանր վիրավորանքը՝ որպես հանցավոր արարք, վիրավորանքից:

Այստեղից, եթե վիրավորանքի ծանրությունը պայմանավորված է, մի կողմից, վիրավորանքի ձևերի առանձնահատկությամբ, մյուս կողմից, ցանկացած վիրավո-

րանք, որը և՛ հակաբարոյական է, և՛ հակաիրավական, կարող է դրսևորվել վիրավորական գործողությունների կամ արտահայտությունների էության ընդհանրական գնահատման արդյունքում:

Երկրորդ՝ վիճարկվող կարգավորման մեջ օգտագործվող «նրա արժանապատվությունն այլ ծայրահեղ անպարկեշտ եղանակով վիրավորելը» արտահայտության նշանակությունը կարող է հանգեցնել որոշակի շփոթության, հետևաբար՝ տարաբնույթ մեկնաբանության:

Մասնավորապես այդ բառակապակցության վերլուծությունից հետևում է, որ, մի կողմից, հայիոյելը ևս անձի արժանապատվությունը վիրավորող ծայրահեղ անպարկեշտ եղանակ է, իսկ մեկ այլ դեպքում խնդրահարույց է հենց «անպարկեշտ եղանակի» ծայրահեղ լինելը, քանի որ անպարկեշտությունն արդեն իսկ ենթադրում է հակաբարոյական վարքագիծ, հետևաբար՝ այդ վարքագծի արդյունքում հակաիրավականություն դրսևորելն ինքնին չի կարող պայմանավորվել միայն այդ վարքագծի ծայրահեղ լինելով:

Արդյունքում՝ դա նշանակում է, որ ծանր վիրավորանքը որպես հանցավոր արարք սահմանող նորմը ոչ բավարար ճշգրտությամբ է ձևակերպվել, և «ծանր վիրավորանք հասցնելու» գնահատման ենթակա հանգամանքները դառնում են բազմազան, իսկ դրանց կամայական մեկնաբանությունը գործնականում կարող է ստեղծել միևնույն իրավիճակներում իրավունքի սուբյեկտների նկատմամբ տարբեր վերաբերմունքի դրսևորման վտանգ: Այստեղից՝ տվյալ իրավակարգավորումների համատեքստում անձի, մասնավորապես, կարծիքի արտահայտման ազատության սահմանափակման հիմքերն ու ծավալները չեն կարող որոշակի չափով բավարար լինել վերջինիս համար կանխատեսելի լինելու, հետևաբար՝ նրա կողմից համապատասխան վարքագիծ դրսևորելու համար:

Երրորդ՝ վիճարկվող իրավակարգավորման տրամաբանությունից հետևում է, որ ծանր վիրավորանքից քրեաիրավական հատուկ պաշտպանության տակ են գտնվում հանրային գործունեություն իրականացնող այն անձինք, որոնց վարքագիծը

կապված է «լրագրողական գործունեության հետ», «հրապարակախոսական գործունեության հետ», «ծառայողական պարտականությունների կատարման հետ», «հանրային ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու հետ», «հանրային պաշտոն զբաղեցնելու հետ», «հասարակական գործունեության հետ», «քաղաքական գործունեության հետ»:

Ներկայացված առանձին եզրույթների (լրագրողական, հրապարակախոսական, հասարակական, քաղաքական գործունեության իրականացում, ինչպես նաև ծառայողական պարտականությունների կատարում) նշանակության և իրավական բովանդակության կառուցվածքի բացակայությունը նույնպես իրավական որոշակիության ապահովման և հատկապես քրեաիրավական կարգավորումներով սահմանված արգելքների ապահովման տեսանկյունից այնքան էլ որոշակի չեն: Ավելին, ՀՀ քրեական օրենսգրքի վիճարկվող հոդվածում «ծանրվիրավորանք հասցնել» դրույթի համատեքստում՝ նույն օրենսգրքի 332²-րդ (Մարդու իրավունքների պաշտպանին նրա լիազորությունների իրականացման հետ կապված վիրավորանք հասցնելու մասով), 343-րդ (դատավարությանը մասնակցող անձանց վիրավորելու մասով), 360-րդ (զինծառայողին վիրավորանք հասցնելու մասով) հոդվածների իրավակարգավորումներում օգտագործվող «վիրավորանք» եզրույթի գնահատման իրավական չափորոշիչների, այդ թվում նաև դրանց սահմանադրաիրավական բովանդակության բացակայությունը ինքնին խնդրահարույց է դառնում իրավական որոշակիության սահմանադրական սկզբունքի պահանջների պահպանման տեսանկյունից:

Ավելին, վիճահարույց են նաև «հրապարակախոսական գործունեություն», «հասարակական գործունեություն», «քաղաքական գործունեություն» եզրույթների սահմանման ու բովանդակային նշանակության հարցերը: Օրինակ՝ քաղաքական գործունեության իրականացումը կարող է պայմանավորված լինել ոչ միայն քաղաքական պաշտոն զբաղեցնելու, այլև քաղաքական կուսակցության ղեկավար մարմնում պաշտոն զբաղեցնելու կամ քաղաքական կուսակցության անդամի կարգավիճակով կուսակցական գործունեության իրականացման հետ: Արդյունքում՝ դա նշանակում է, որ ծանր վիրավորանքից քրեաիրավական հատուկ պաշտպանության

տակ գտնվող հանրային գործունեություն իրականացնող անձանց շրջանակը դառնում է անորոշ, որը չի կարող բխել հանրային կարևոր նշանակություն ունեցող հասարակական հարաբերությունների համակարգային կարգավորման տրամաբանությունից:

Հաշվի առնելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումը, ըստ որի՝ օրենքի կանխատեսելիության, որոշակիության և հստակության սկզբունքի երաշխավորումը, ի թիվս այլնի, կոչված է նաև կանխելու, բացառելու «կամայականության վտանգը» (Case of Hilda Hafsteinsdottir v. Iceland, application no.40905/98, 08.06.2004), կարծում եմ, որ սահմանադրական կարգավորումների և քրեական օրենքի առանձնահատկությունների տրամաբանության ներքո ծանր վիրավորանքի՝ որպես հանցավոր արարքի սահմանադրաիրավական բովանդակության բացահայտման ու քրեաիրավական բնութագրման, ինչպես նաև օրենսդրական կարգավորման մակարդակում վիճարկվող կարգավորման առանձին եզրույթների գնահատման չափորոշիչների բացակայությունը խնդրահարույց է իրավունքի գերակայության ապահովման, այդ թվում՝ իրավական որոշակիության սկզբունքի և որոշակիության սահմանադրական սկզբունքի իրացման ու դրա հետ առնչվող ռիսկերի առաջացման տեսանկյունից:

2. ՍԴՈ-1646 որոշման 5.5-րդ կետում Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրության 68-րդ հոդվածով ամրագրված՝ կրկին դատվելու սահմանադրաիրավական արգելքի համատեքստում անդրադարձել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի վիճարկվող 137.1-ին հոդվածի իրավական կարգավորման գործողության պայմաններում ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի՝ «Պատվին, արժանապատվությանը կամ գործարար համբավին պատճառված վնասի հատուցման կարգը և պայմանները» վերտառությամբ 1087.1-ին՝ «Վնաս պատճառելու հետևանքով ծագած պարտավորություններ» վերտառությամբ հոդվածով քաղաքացիաիրավական պատասխանատվության զուգահեռ կիրառման իրավաչափության հիմնախնդիրին: Չնայած այն

հանգամանքին, որ դիմողի կողմից նման հարցադրմանը որևէ ձևով անդրադարձ չէր կատարվել, այդուհանդերձ Սահմանադրական դատարանը համակարգային վերլուծության արդյունքում կատարել է եզրահանգում, որ «(...) քաղաքացիական պատասխանատվության սահմանումն ինքնին չի բացառում քրեորեն պատժելի արարքի համար պատասխանատվության սահմանումը, և հակառակը, որպիսի պայմաններում վիճարկվող կարգավորումը Սահմանադրության համատեքստում խնդրահարույց չէ»:

Կարծում եմ, որ վիճարկվող քրեաիրավական կարգավորումների համատեքստում քաղաքացիաիրավական պատասխանատվության զուգահեռ կիրառման իրավաչափության հիմնախնդրին անդրադառնալու անհրաժեշտություն չկար, և միաժամանակ տեղին չէր, ավելին, նման անդրադարձ կատարելը խիստ վիճահարույց է, քանի որ քաղաքացիական օրենսդրության հիշատակված կարգավորումների տրամաբանության շրջանակում խոսք կարող է լինել միայն քաղաքացիաիրավական պաշտպանության, այդ թվում՝ պատճառված վնասի, բարոյական վնասի փոխհատուցման չափի մասին, և ոչ թե քաղաքացիաիրավական պատասխանատվության, առավել ևս այդ պատասխանատվության չափի մասին:

3. ՍԴՈ-1646 որոշման 5.6-րդ կետում սահմանադրական իրավական չափանիշների հիման վրա գնահատելով վիճարկվող դրույթների իրավական որոշակիությունը և դրա հետ կապված իրավակիրառ պրակտիկան՝ Սահմանադրական դատարանը եզրահանգում է. «(...) ցանկացած իրավադրույթի, հատկապես գնահատողական հասկացություններ պարունակող, նորմատիվ բովանդակության սահմանադրականությունն ինքնին չի բացառում նորմի՝ իրավակիրառ պրակտիկայում հակասահմանադրական մեկնաբանությունն ու կիրառումը»: Միաժամանակ, Սահմանադրական դատարանը նշել է, որ՝ «(...) Իրավակիրառ և դատական մարմինները պետք է առաջնորդվեն վիճարկվող դրույթի որակման միասնական պրակտիկա ձևավորելու հրամայականով, ինչը կնպաստի իրավական կանխատեսելիության բարձրացմանը և

վերացական հասկացությունների գնահատման հայեցողության սահմանների հստակեցմանը»:

Իրավական հիշյալ դիրքորոշումների իրացման կապակցությամբ անհրաժեշտ է նկատել, որ Սահմանադրական դատարանը ոչ միայն փաստել է, որ վիճարկվող կարգավորումը բովանդակում է գնահատողական հասկացություններ, այնուհետև կանխորոշել իրավակիրառ պրակտիկայում դրանց հակասահմանադրական մեկնաբանության ու կիրառման հնարավորությունը, այլև մատնանշել է իրավակիրառ և դատական մարմինների կողմից իրավական կանխատեսելիության բարձրացման ու վերացական հասկացությունների գնահատման հայեցողության սահմանների հստակեցման անհրաժեշտությունը: Ավելին, ՍԴԴ-1646 որոշման 4-րդ կետում վիճարկվող իրավադրույթների իրավակիրառական պրակտիկային առնչվող տվյալների ուսումնասիրության արդյունքում Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137.1-ին հոդվածի ուժի մեջ մտնելուց հետո կատարվող և համապատասխան մարմինների կողմից արձանագրվող դեպքերը ավելացել են, սակայն հարուցված քրեական գործերի մոտ 70 տոկոսը կարճվել է¹, ինչը առավելապես վկայում է ոչ այնքան անձանց ծանր վիրավորանքից քրեահրավական արդյունավետ պաշտպանության մասին, որքան վիճարկվող հոդվածի կարգավորումների կանխատեսելիության, որոշակիության ու հստակության բացակայության և այդ սկզբունքների հետ առնչվող իրավական ռիսկերի առաջացման մասին:

Հիշյալ դիրքորոշումների նշանակությամբ պայմանավորված՝ անհրաժեշտ է հաստատել այն թեզը, որ Սահմանադրական դատարանը, ընդհակառակը, պետք է գնահատեր վիճարկվող դրույթի սահմանադրականությունը իրավական որոշակիության

---

¹ Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴԴ-1646 որոշման 4-րդ կետում արձանագրել է, որ 2021 թ. օգոստոսի 30-ից դեկտեմբերի 31-ը Օրենսգրքի 137.1-ին հոդվածի հատկանիշներով արձանագրված դեպքերի ընդհանուր քանակը կազմել է 268 դեպք: Այդ դեպքերից 167-ով հարուցվել է քրեական գործ: Հարուցված գործերից 17-ը ուղարկվել է դատարան, 134-ը կարճվել է: 2022 թ. հունվարի 1-ից մարտի 30-ը Օրենսգրքի 137.1-ին հոդվածի հատկանիշներով արձանագրված դեպքերի ընդհանուր քանակը կազմել է 322 դեպք: Այդ դեպքերից 221-ով հարուցվել է քրեական գործ: Հարուցված գործերից 5-ը ուղարկվել է դատարան, 122-ը կարճվել է:

սկզբունքի, որոշակիության սահմանադրական սկզբունքի, կարծիքի արտահայտման ազատության իրավաչափ սահմանափակման և այդ դրույթի իրավակիրառ պրակտիկայի գնահատման տեսանկյունից՝ ելնելով ոչ միայն վիճարկվող դրույթի բառացի, այլև ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան կարգավորումների և իրավակիրառ պրակտիկայի գնահատման համատեքստից, ինչը կողմնորոշիչ նշանակություն կունենար այն հանգամանքի հավաստման համար, որ միասնական պրակտիկա ձևավորելու նպատակով իրավական կանխատեսելիության բարձրացումը և վերացական հասկացությունների գնահատման սահմանների հստակեցումը կազմում են առավելապես սահմանադրական արդարադատության, այլ ոչ թե եռաստիճան դատական համակարգի գործունեության առարկա:

Ելնելով վերոշարադրյալից՝ գտնում եմ, որ Սահմանադրական դատարանի 2022 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈ-1646 որոշմամբ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 137.1-ին հոդվածը Սահմանադրության 1-ին, 42-րդ և 79-րդ հոդվածներին համապատասխանության տեսանկյունից խնդրահարույց է:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ

Ա. ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ

6 մայիսի 2022 թ.